

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ
(НА ПРИКЛАДІ ЧОРНОГІРСЬКОГО МАСИВУ)

Володимир Худоба, Роман Кізіма

Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів

Анотація. З'ясовано зміст понять «екологічний туризм», «екологічний маршрут», «стежкова дигресія». Розкрито потенціал Чорногірського масиву в сфері екотуризму та розглянуто перспективи розвитку рекреаційної діяльності в даному регіоні. Розглянуто проблеми масового туризму на території Чорногірського масиву та його вплив на навколишнє середовище.

Ключові слова: Екологічний туризм, Українські Карпати, рекреація, Чорногірський масив, стежкова дигресія.

Abstract. The content of the concepts of "ecological tourism", "ecological route", "path digression" is elucidated. The potential of the Chornohir massif in the field of ecotourism is disclosed and the prospects for the development of controlled recreational activities in the given region are considered. The problems of mass tourism in the territory of the Black Sea massif and its impact on the environment are considered.

Key words: Ecological tourism, Ukrainian Carpathians, recreation, Chornohirsky array, trajectory sorcery.

Постановка проблеми. Потреба людини в фізичному та духовному відпочинку вимагає все більшого та «глибшого» використання природних ресурсів, що в свою чергу має великий антропогенний вплив на них. Одним із найяскравіших прикладів таких взаємозв'язків є Карпатський регіон. Посилене рекреаційне навантаження на Карпати (зокрема на Чорногірський масив) розпочалось відносно недавно, проте із розвитком масового туризму в цьому регіоні вже зараз є велика кількість територій, де екологічна ситуація досягла загрозливого стану. Негативні наслідки проявляються у витоптуванні та знищенні трав'яного покриву, лісової підстилки, ущільненні ґрунту, стежкової дигресії, розвитку ерозійних процесів на схилах, пошкодженні дерев та чагарників, засміченні території, відлякуванні тварин. Це призводить до того, що наслідки «неконтрольованого» туризму в Карпатському регіоні повинні долатися шляхом створення умов для активного екологічного туризму на прикладі зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку екологічного туризму в Україні присвячені праці В.І. Гетьмана, О.Ю. Дмитрука, О.О. Бейдика, О.О. Любіцевої та ін. Питанням розвитку туризму та нега-

тивними наслідками його впливу на природні комплекси на території Чорногірського масиву, та й у Карпатах загалом, займались львівські науковці, серед них Стойко С. М., Рожко І. М., Зінько Ю. В., Брусак В. П., та інші. Проте, заслугове більшої уваги дослідження передумов та перспектив розвитку екологічного туризму в цьому регіоні.

Метою нашого дослідження було вивчити негативні наслідки впливу туризму на природні комплекси Чорногірського масиву та проаналізувати сучасний стан і перспективи розвитку екологічного туризму в досліджуваному регіоні.

Виклад основного матеріалу. Все більшої і більшої популярності у виборі відпочинку набуває активний туризм по пересічній місцевості або на рельєфних територіях. Однією з найбільш привабливих місцевостей в Україні для відпочинку такого типу є Карпатський регіон, який має багато відповідних маршрутів для гірського, пішого, велосипедного та лижного туризму. Найвисокогірнішим і одним з найцікавіших масивів Українських Карпат є масив Чорногора. Він є однією з ланок транскордонного природного об'єкту «Б'юкові праліси Карпат», до складу якого входить десять окремих масивів, які розташовані вздовж осі завдовжки 185 км. Простягається від Рахівських гір і Чорногірського хребта в Україні на захід Полонинським хребтом, до гір Буковські Верхи та Вигорлат у Словаччині. Об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Лише тут найкраще зберігся неоціненний генофонд бука лісового та ряду інших видів з його ареалу.

Дістатися цього гірського масиву можна достатньо легко – він є природнім кордоном між Закарпатською та Івано-Франківською областями. Найближчими містами які розташовані поблизу Чорногори і з яких можна розпочати мандрівку цим регіоном, є – Рахів, Ворохта, Дземброня.

Унікальний ландшафт, який представлений шістьма найвищими вершинами України, найвисокогірнішими озерами льодовикового походження, та гарна транспортна система, спонукає приріст рекреантів в цій місцевості.

Загалом близько 1 млн туристів кожного року відвідують Карпатський регіон і тим чи іншим чином впливають на його екосистему.

Найбільшого рекреаційного навантаження зазнають околиці спортивної бази “Заросляк”, схили та вершина Говерли, озера Несамовите і Бребенескул, вершини гір Піп Іван та Петрос, гребенева частина Головного Чорногірського хребта, околиці хутора Завоєля, території вздовж дороги Ворохта – спортивна база “Заросляк”. Щорічне масове сходження на г. Говерла – «Говерляна» та інші мандрівки за маршрутом спортивна база: «Заросляк» – Говерла активізують процеси лінійної (вибоїни і проміїни) і площинної (масове оголення коріння дерев) ерозій [2].

Загострюється ситуація і біля озер Бребенескул та Несамовите, де щороку збільшується кількість нових стежок та згарищ. Варто зазначити, що

під час пікових навантажень кількість нових згаріщ досягала числа 30. За спостереженнями науковців у 2012 році, навколо озера Бребенескул знаходилось 28 наметів та було 22 нових згаріщ від вогню [3].

Становище навколо озер Бребенескул та Несамовите, та територія навколо спортивної бази Заросляк відносяться до п'ятої, найвищої стадії рекреаційної дигресії.

Таблиця 1

Стадії рекреаційної дигресії [3]

Перша стадія	Характеризується непорушеною, пружною під ногами підстилкою, певним набором характерних для даного типу ландшафту трав'яних видів, а також багаточисленним різновіковим підростом.
Друга стадія	На цій стадії присутні стежинки, які займають ще не більше 5 % площі. Починається витоптування підстилки.
Третя стадія	Притоптані ділянки займають до 10–15 % всієї площі. Потужність підстилки значно зменшена. Збережений підросток мало диференційований, майже немає паростків ціноутворюючих порід.
Четверта стадія	Біогеоценоз набуває своєрідної структури, яка характеризується утворенням полянок і стежок. На полянах повністю зруйнована підстилка, розростаються лугові трави, відбувається ущільнення ґрунту. Затоптані ділянки займають 15–20 % площі.
П'ята стадія	Затоптана площа збільшується до 60–100 % території. Значна частина площі без рослинності, зберігаються лише плями, фрагменти бур'янів і однорічних рослин. Підросток майже повністю відсутній.

Влив масового туризму на екологічний стан Чорногірського масиву викликає занепокоєння, тому для збереження унікальних природних комплексів Чорногірського масиву і водночас для задоволення рекреаційних потреб населення необхідно розвивати екологічний туризм. Адже, *екологічний туризм* включає всі види туризму, орієнтовані на збереження природного довкілля, зокрема заповідних ландшафтів, налагодження гуманних стосунків з місцевим населенням та органами самоврядування, поліпшення фінансово-економічного благополуччя регіонів [1].

Сучасний стан екологічного туризму Карпат показує, що була проведена велика робота щодо розвитку екологічних видів туризму. В межах Карпатського біосферного заповідника, на території якого знаходяться Чорногора, є вісімнадцять екотуристичних маршрутів загальною протяжністю біля 200 км. На даний момент найбільшою популярністю користуються науково-пізнавальні та еколого-пізнавальні стежки, серед них: «На озеро Несамовите» (селище Ворохта, протяжність, 6 км), «На гору Говерла» (селище Ворохта, протяжність 10,5 км), «Село Дземброня – гора Піп Іван» (село Дземброня, протяжність 9,6 км). На більшості з цих стежок облаштовано місця для відпочинку та розведення вогню, є інформаційні стенди на яких міститься

інформація про історію регіону, загрози які можуть спіткати рекреантів, та застереження щодо правил відпочинку в біосферному заповіднику [1].

З огляду на наявну інформацію про сучасний стан екотуризму на території Чорногірського масиву доцільно провести SWOT – аналіз розвитку екотуризму в Чорногорі.

Таблиця 2

SWOT-аналіз розвитку екотуризму в Чорногірському масиві

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – екологічно чиста територія з унікальним ландшафтом; – знаходиться під охороною біосферного заповідника; – хороше транспортне сполучення; – наявність маркованих екологічних стежок та туристичних маршрутів; – наявність збереженої культурної й етнографічної спадщини місцевих жителів. 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатня кількість інформаційних таблиць, облаштованих місць для біваків; – відсутність чіткої стратегії розвитку екологічного туризму в регіоні; – неконтрольований, масовий туризм регіоном; – відсутність спеціалізованих турорганізацій у сфері екотуризму; – обмежений набір туристсько-рекреаційних послуг для туристів; – відсутність необхідної законодавчої бази для розвитку екотуризму.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – якісний менеджмент, дасть змогу скеровувати обмежений місцевий/районний бюджет на найбільш болючі питання в сфері охорони навколишнього середовища; – модернізація місць масового відпочинку і створення туристичної інфраструктури передбаченої в рамках екологічного туризму; – розосереджувати туристичні потоки та зменшувати туристичне навантаження на певні ділянки регіону; – впроваджувати екологічних форм туризму 	<ul style="list-style-type: none"> – бюрократична тяганина, яка буде затягувати питання реорганізації відпочинку в даному регіоні; – екологічний стан Чорногірського регіону, вимагає чим швидшого втручання в зміну напрямків рекреаційної діяльності, ігнорування цього питання може збільшити постраждалі ділянки в наслідок відпочинку.

Варто зазначити, що важливу нішу в активному розвитку екотуризму відіграє інформаційне забезпечення місцевого населення, щодо проблем та перспектив, які їм може надати рекреація саме такого типу. В свою чергу сам екологічний туризм на території Чорногірського масиву надасть людям новий спектр послуг та можливість отримати нові відчуття від рекреації, адже в світовій практиці все більше і більше починає набувати популярності так звані тури «воз’єднання з природою».

Гарним прикладом для України в питанні охорони довкілля та надання людям можливості оглядати красу своєї держави є США. У цій країні законом передбачено плату за вхід в будь який національний парк, є чітко визначені місця для кемпінгів, в яких відведені місця під вогнища; створенно спеціальні маршрути для різних видів туризму, які пролягають через території національних парків. Масовими походами керують біологи, які дають найкращу інформація під час проходження маршруту.

Висновок. Черногірський масив має великий потенціал для розвитку екологічного туризму, проте неконтрольована рекреація в даному регіоні, потребує детальнішого вивчення, дослідження та впровадження нових напрямків розвитку даного виду туризму, що дозволить зберегти унікальну природу Карпатських гір і дасть змогу людям відпочивати в гармонії з природою.

Список використаних джерел:

1. Гетьман В. І. Екотуризм на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду / В. І. Гетьман // Український географічний журнал. – 2007. – № 4. – С. 48–51.
2. Карпатський національний природний парк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cnnr.if.ua
3. Рожко І. М. Географо-екологічні маршрути Чорногори : навч. посіб. / І. М. Рожко, В. П. Матвіїв, В. П. Брусак. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка. – 224 с.